

POSTVERKETS UTVECKLING UNDER ERIK SWARTLINGS CHEFSKAP

av Egon Jonsson

Med 1850-talet bröt en ny tid in för postverket — en tid av stark utveckling. Förändringen har självfallet blivit mest kännbar för postverkets chefer, de som haft ansvar för utvecklingsarbetet. En ändring inträffade 1850 inte bara till gagnet utan även till namnet. Titeln blev generalpostdirektör efter att tidigare ha varit överpostdirektör. Man kan lägga märke till ännu en förändring. »Regeringstiderna» blev betydligt längre. Medellängden för överpostdirektörernas verksamhetsperiod var 8 år. Generaldirektörerna har fram till det senaste skiftet suttit i medeltal 14 år, en förlängning som helt visst varit till nytta för postverket och för samhället.

Generaldirektör Erik Swartling hör till dem som har dragit upp medeltalet. Han har stått i spetsen för postverket i 18 år — åren 1947—1964. Längre har bara två verkschefer verkat, Adolf Wilhelm Roos, som ledde postverkets öden i 22 år och Anders Örne som var generalpostdirektör i 21 år. Lika länge som Swartling verkade Julius Juhlin.

Efterkrigstidens problem

När generaldirektör Swartling tillträdde förväntades en tid för postverket — liksom för samhället i övrigt — av lugn och återhämtning. Utvecklingen hade stått stilla på många områden — även på kommunikationsområdet. Bristen på yrkesutbildat folk var stor i postverket

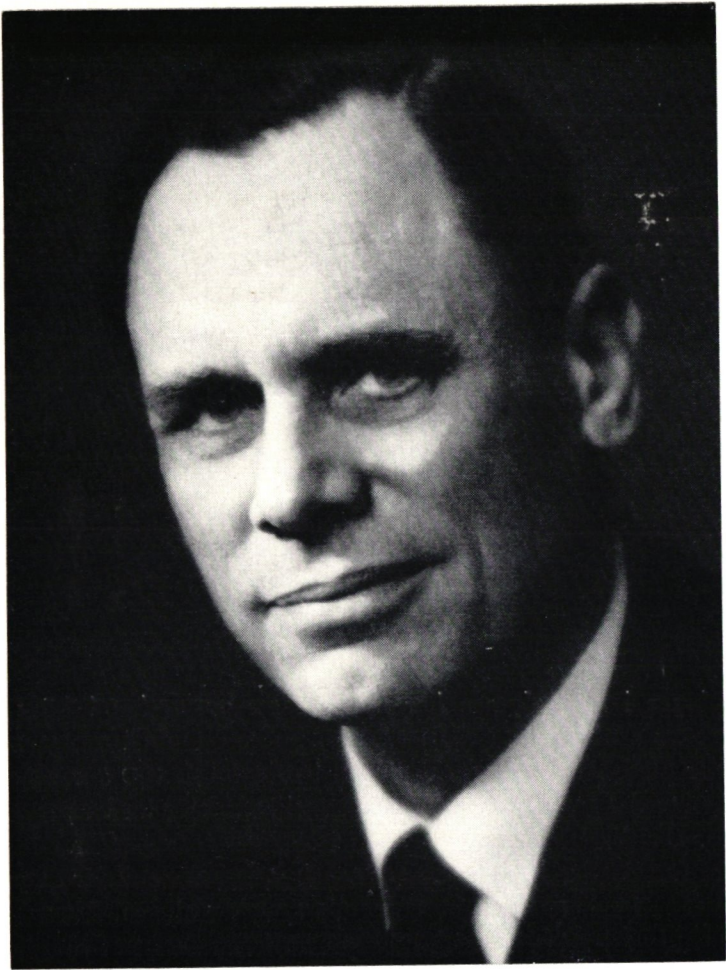
liksom i många andra företag. Postverkets lokaler och tekniska resurser var i stor utsträckning otidsenliga och otillräckliga. Allt detta skulle nu rättas till. Fördröjande faktorer var dock statens dåliga finanser. Myndigheterna fick direktiv att iaktta sparsamhet. Samtidigt reste statstjänstemännen, som länge haft lönestopp, krav på kraftiga löneförbättringar. Och postuppbörden sjönk för första gången på länge. Problemen var alltså många för den nye postchefen redan vid starten och fler skulle de bli. Man kan nog utan överdrift påstå att ingen tidigare postchef mött så många och så svåra problem som Erik Swartling. Någon period av lugn utveckling blev det ingalunda — inte ens under de första åren. Vad som inträffade under den tid Erik Swartling var postchef var att det samhälle, som postverket är till för att tjäna, utvecklades som aldrig tidigare — en expansion som satte postverkets ledning på svåra prov. Kraven på postverket ökade samtidigt som betingelserna hårdnade. Servicesituationen har blivit den att postverket kommit i ett trångt läge mellan å ena sidan kundernas önskemål att få behålla servicen oförändrad och helst även få den förbättrad och å andra sidan poströrelsens ekonomi och utvecklingen på arbetsmarknaden.

»Det har efter kriget varit en hektisk tid för det svenska postverket liksom för många andra företag, en förändringarnas tid, som har ställt stora krav på personalen, och svårigheterna kommer nog inte att bli mindre under den tid som kommer». Så skrev Erik Swartling som en sammanfattning i sina avskedsord till postpersonalen och som ett ord på vägen till sin efterföljare Nils Hörjel.

Förändringar i postvolymen

Det är inte möjligt att i denna redogörelse ge någon uttömmande skildring av postverkets utveckling på alla de områden, där det inträffat viktiga förändringar. Framställningen får koncentreras till några avsnitt, som för skrivaren framstår som särskilt betydelsefulla.

Förändringarna i postvolymen förtjänar i varje fall en belysning. Antalet postbehandlade försändelser och betalningsuppdrag exklusive postabonnerade tidningar och utgivarkorsband har i det närmaste fördubblats från 1947 till 1964. De utgjorde 1947 881.981.000 och 1964 1.729.922.000. Stegningen har skett i en tämligen jämn takt. Tillbaka-

Erik Swartling. Foto Bergne.

gång har registrerats enbart för två år — 1959 och 1960 — och då av blygsam omfattning. Även om uppgången på brevsidan är kraftig är det korsbanden som ökat mest. En förskjutning har alltså skett i proportionerna mellan hög- och lågfrankerade försändelser — kanske framför allt som en följd av direktreklamens frammarsch från mitten av 50-talet. På paketsidan kan man konstatera en uppgång från 1947 till 1964 på drygt 60 procent — från 18,5 till 30,8 miljoner.

Postgirorörelsen har haft ett enormt uppsving både vad antalet omsättningar och det omsatta beloppet beträffar. Antalet omsättningar har ökat från 123 miljoner under 1947 till 270 miljoner under 1964. Även med hänsyn tagen till penningvärdesförsämringen är stegringen av det omsatta totalbeloppet imponerande. Det belöpte sig under 1947 till 109 miljarder kr — 1964 till 574 miljarder kr.

Antalet postsparbankskonton har ökat med 1 miljon under samma tid. De uppgick 1964 till 5,2 miljoner. Tillgodohavandena har ökat från 1,7 till 6,3 miljarder kr.

Personaltillväxten

Ökningen i postvolymen har medfört att postverket behövt stora tillskott av arbetskraft. Från ca 20.000 postanställda i mitten på 40-talet har personalstocken nu vuxit till i runt tal 45.000 anställda. Det innebär att det moderna postverket sysselsätter mer än en procent av landets arbetskraft. Ökningen av antalet anställda, som från mitten av 50-talet fortgått med 5 à 6 procent om året, har skett under en period, som alltmer kännetecknats av den fulla sysselsättningen. Arbetskraftsproblemet har därför kommit att bli postverkets svåraste. Svårigheterna har accentuerats dels av att det statliga lönesystemet inte tillgodoser postverkets behov av marknadsmässigt anpassade löner, dels av att förutsättningarna att mekanisera och automatisera den postala arbetsprocessen är starkt begränsade.

Till bilden hör också att postpersonalens arbetstider och arbetsförhållanden i övrigt förbättrats avsevärt under den tid generaldirektör Swartling stått i spetsen för postverket. Dessa förbättringar jämte omöjligheten att i tillräcklig omfattning utöka personalen har nödvändiggjort en del försämringar av servicen vid veckosluten. Verks-

chefen har — sin plikt likmätigt — fått klä skott för dessa försämringar — inte desto mindre orättvist eftersom han i det längsta sökt undvika dem och energiskt arbetat på att finna andra lösningar.

Serviceförbättringar

Ju fler uppdrag postverket utför åt sina kunder, dess bättre tjänar det dem. Den enorma ökning av postverkets insatser i samhället som inträffat de senaste decennierna innebär därför en serviceförbättring av stora mått. Påpekandet är truistiskt men måste inte desto mindre göras, eftersom förhållandet lätt blir bortglömt vid bedömningen av postverkets service. Det föreligger emellertid inte bara kvantitativa serviceförbättringar under denna tidsperiod utan även en rad kvalitativa.

Den sedan länge pågående urbaniseringen har medfört en väsentligt utbyggd tätortsservice i framför allt två avseenden. Nya postanstalter med modern och tilltalande inredning har tillskapats i stor omfattning i tätorterna — ingen tätortsbo skall ha lång väg till posten. Vidare måste brevbäringen ständigt byggas ut allt eftersom bebyggelsen ökar i de nya områdena. Under 60-talet har brevbäringsdistrikten vuxit i antal med ca 250 om året.

Parallellt härmed har landsbygden fått en förbättrad betjäning — trots det vikande befolkningsunderlaget. Antalet hushåll som får hemservice — av hög kvalitet — genom lantbrevbärarna har ökat från 400.000 1947 till 580.000 1964. Tack vare en målmedvetet genomförd motorisering av lantbrevbäringslinjerna har utökningen kunnat ske utan ökning av lantbrevbärarnas antal. Billinjerna utgjorde vid utgången av 1964 85 procent av hela linjenätet — 136.200 km. Som jämförelse kan nämnas att SJ:s linjenät omfattar »bara» 13.000 km. Motoriseringen har även möjliggjort för kvinnorna att i allt större utsträckning axla lantbrevbärarnas mantel. De kvinnliga lantbrevbärarna har mer än fördubblats de senaste 10 åren och utgör nu ca 15 procent av yrkeskåren.

Till det remarkabla på posttrafikens område hör expansionen inom postflyget, naturlig på ett sätt, eftersom postverket givetvis skall satsa på och utnyttja de snabbaste kommunikationsmedlen för postbefordran. Det är dock inte lika självklart på vilka villkor kunderna skall erbjudas flygpostbefordran av sina försändelser.

Framhållas bör att det svenska postverket liksom postverken i övriga nordiska länder gått i spetsen för utvecklingen när det gäller tilläggfri flygbefordran. För Sveriges vidkommande har vi kommit så långt att postflyget blivit ett normalt transportmedel för brevposten både inom landet och till utlandet. Av brevposten till utlandet går idag 85 procent med flyg, därav 80 procent utan tilläggsporto. Det torde vara få postverk som kan uppvisa liknande relationstal.

Inom landet går breven med flyg utan kostnad för avsändaren så långt flygnätets utbredning medger och i den mån det innebär tidsvinst. Den allra största delen går med de chartrade nattpostplanen. De första nattpostlinjerna Stockholm—Göteborg—Stockholm och Malmö—Stockholm startade den 1 april 1958. Sedan dess har linjenätet utökats med Stockholm—Malmö, Stockholm—Visby—Stockholm samt Umeå—Stockholm—Umeå. Parallellt med postflygnätets utbyggnad har bilbefordringslinjer inrättats för att så stora delar av landet som möjligt skall kunna dra fördel av det snabba postflyget.

Vidgat kundsamarbete

75 procent av portoinkomsterna härrör från affärsposten, 10 procent från tjänstepost och 15 procent från privatpost. Av affärspostens klara dominans följer att det är angeläget för postverket att utveckla ett nära samarbete med affärsföretagen och nå fram till så rationella procedurer som möjligt för affärspostens iordningställande och inlämning. Under generaldirektör Swartlings ledning har kontakterna med framför allt storkunderna utvecklats avsevärt. I början av 50-talet tillskapades den speciella kundtjänstorganisationen, som i slutet av 1964 sysselsatte ett 40-tal konsulenter. Ett annat serviceorgan tillkom i mitten på 50-talet, Postens Adressregister, som — unikt i postvärlden — tillhandahåller adresser och utför adresstryck, kuvertering och annat speditjonsarbete.

Samarbetet har vidare givit upphov till en vitt- och långtgående integrering av företagens postrutiner med postverkets, vilket lett till stora vinster i tid och arbete på ömse håll. Som exempel kan nämnas portobetalt-systemet och de nya metoderna för summarisk inlämning och summarisk kvittering av försändelser i större antal. Integreringen har också haft ett stort och viktigt fält på postbankssidan. Utvecklingen

har möjliggjorts genom postbankens satsning på dataområdet. Postbanken har överhuvudtaget det senaste decenniet visat stor förmåga att i en hårdnande konkurrens inte bara hålla jämna steg med utvecklingen utan även gå efter annan gå före och leda den.

Poströrelsens ekonomi

Målet för postverkets servicepolitik har under Erik Swartlings chefs-tid varit att erbjuda kunderna en god och likvärdig service över hela landet mot så låga avgifter som möjligt. De stora överskott, som post-rörelsen gav under krigsåren och närmast därefter, har efterhand ute-blivit. Poströrelsen har till gagn för kunderna blivit allt magrare för statskassan. Trots fortlöpande stora inkomstökningar tack vare rö-relseökning och kostnadsminskningar genom rationaliseringar har porto-höjningar ändå måst tillgripas tid efter annan som en följd av löne-stegringar och andra fördyringar. Höjningarna har varit inflatoriskt betingade och i lika eller ännu högre grad drabbat även andra service-näringar och verksamheter.

Utredningar för modernisering och marknadsanpassning

Generaldirektör Swartling har själv initierat en rad utredningar och villigt anammat sina medarbetares förslag till utredningar, vilket inneburit att snart sagt hela verksamhetsfältet blivit belyst — allt i syfte att anpassa verkets tjänster och organisation efter tidens krav. Den viktigaste utredningen är den parlamentariskt sammansatta, som till-sattes 1956 med överdirektören K. G. Ljungdahl som ordförande för att se över styrelsens organisation. Vad som främst bör utredas, fram-höll generalpoststyrelsen, är om den nuvarande organisationen är änd-damålsenlig ur företagsekonomiska synvinklar eller om inte arbets-fördelningen mellan byråerna mer borde anslutas till den uppdelning av verksamheten i funktioner som tillämpas i större privata företag, vi-dare om någon eller några av dessa funktioner borde få en starkare ställning, främst då ekonomifunktionen. I slutet av 1962 lade »post-utredningen» fram sitt betänkande. I allt väsentligt fick det post-styrelsens stöd vid remissbehandlingen och resultatet omsattes i prak-tiken den 1 januari 1965.

Generaldirektör Swartling ägnade stort intresse åt utredningen, såväl medan den pågick som efteråt. Men han fick alltså inte själv vara med om dess realisering.

Stort kunnande och helhjärtat engagemang

När Erik Swartling tillträdde ämbetet som generaldirektör och chef för postverket tillstod han öppet att han föga visste om posten. Hur det nu förhöll sig med den saken är det uppenbart att han visste mycket om posten när han drog sig tillbaka. Han förvärvade genom åren ett stort och gediget kunnande på postområdet. Med sin kännedom om postverket, sin problemanalytiska förmåga och sin rättrådighet som främsta komponenter ledde han verkets öden. Till bilden av hans person hör vidare hans enkelhet och charm, som gjorde det lätt och naturligt för alla att redovisa sin uppfattning. Dessa egenskaper var av stort värde vid förhandlings- och rådsbordet. Den otvungna och avspända atmosfär som rådde där är det få chefer förunnat att skapa.